

Duchovný život trnavského mešťana na základe analýzy testamentov z 1. polovice 18. storočia

IVANA TOMOVÁ

SPIRITUAL LIFE OF A TRNAVA TOWNSMAN ON THE BASIS OF ANALYSIS OF TESTAMENTS
FROM THE 1ST HALF OF THE 18TH CENTURY by Ivana Tomová

*

GEISTIGES LEBEN EINES TYRNAUER STADTBEWOHNERS AUF GRUND DER ANALYSE
DER TESTAMENTE AUS DER 1. HÄLFTE DES 18. JAHRHUNDERTS von Ivana Tomová

Duchovný život novovekého človeka jednoznačne súvisí s hmotnou kultúrou. Na základe trnavských testamentov je možné rekonštruovať kultúrnospoločenské pomery, a tiež myslenie mešťana, na ktoré mala výrazný vplyv katolícka cirkev. Do akej miery, to nám už popisujú zachované odkazy priamych účastníkov – testátorov.

Testamenty už niekoľko desaťročí sú významnou pramennou základňou poznávania každodenného života, a to z viacerých aspektov, aj na Slovensku.¹ Dokumentujú historické obdobie so svojimi špecifikami, a najmä materiálne pomery mešťanov. Závet je záležitosťou jednotlivca, viac sa prejavuje jeho individualita a individuálny postoj k okoliu. Cez testátora sa tľmočí aj jeho sociálny a spoločenský status v bežnom živote, tiež duchovná základňa jeho životných hodnôt. Práve tento duchovný aspekt bol značne výrazný v testamentoch trnavských mešťanov v prvej polovici 18. storočia. Skúmanie duchovných, t.j. kultúrnospoločenských pomerov, môže prispieť k lepšiemu poznaniu života mešťana, i po materiálnej stránke. Každá nehnuteľnosť, či

---

1 Vychádzam zo svojej diplomovej práce „*Testamenty trnavských mešťanov v I. polovici 18. storočia.*“ Katedra histórie, FF UCM Trnava 2004.

Ďalej sa histórii každodennosti na Slovensku venujú: DUCHOŇ, M.: *Testamenty modranských a svätajurských mešťanov v 17. storočí. Rozbor testamentov ako prameňa k dejinám každodenného života v rannom novoveku.* Trnava 2004, rkp. rigorózne práce, 79 s., DUCHOŇ, M.: *Testamenty modranských a svätajurských mešťanov ako prameň k dejinám každodenného života v rannom novoveku.* In: *Diplomatická produkcia v stredovekom meste. Zborník z rovnomernej konferencie konanej vo Zvolene v dňoch 4. – 6. septembra 2002 (v tlači),* PRELOVSKÁ, D.: *Testament ako prameň analýzy každodenného života mešťanov.* In: *Studia historica Nitriensia*, 4, 1995, s. 83 - 86.

predmet vyrobený, alebo svojím spôsobom využívaný testátorom, každý pokrok výroby, je odrazom myšlienkového obzoru ducha človeka, jeho znalostí okolitého sveta i seba samého. Duchovný život mešťana je odrazom jeho nárokov a celospoločenských zvyklostí.

Slobodné kráľovské mesto Trnava patrilo v 18. storočí k mestám, ktoré si udržali výrazne katolícky charakter.² K tomu prispela aj skutočnosť, že tu sídlil ostrihomský arcibiskup a kapitula.³ Trnava bola centrom hornouhorského duchovenstva, pokým sa arcibiskupstvo nevrátilo opäť do Ostrihomu. Zároveň prispela k vzdelávaniu mladých šíriteľov viery na Trnavskej univerzite. Ďalej tu pôsobil veľký počet duchovných a množstvo katolíckych inštitúcií. Prístešie a dôchodky z oltárnictiev, ktoré získavali z odkazov mešťanov, im zabezpečovala mestská rada.⁴ Najlepšiu predstavu o počte duchovných v Trnave si môžeme vytvoriť na základe roku 1778, keď na jedného príslušníka kléru pripadalo v priemere 25,9 obyvateľa.⁵

V skutočnosti sa v Trnave vyskytovali aj prívrženci iných vieroveryznaní. Ich nepatrné percento nemohlo konkurovať počtu katolíkom, ale i tak častokrát zastávali významné postavenie v radoch mestskej samosprávy, v jednotlivých remeslách a v obchodnom živote.

Matrika novoprijatých mešťanov z rokov 1708 – 1750 zachytáva informácie, ktoré poukazujú na istú toleranciu voči iným vieroveryznaniam zo strany mestských orgánov. Ešte roku 1711 prijali za mešťana Martina Szakála z Szelicse, ktorého zapísali ako „calvinistu“.⁶ Najviac evanjelikov bolo prijatých roku 1709. Iba osem z nich splnilo požiadavky mesta, ktoré boli potrebné na prijatie za mešťana. Na rozdiel

---

2 K mestám, ktoré uprednostňovali katolícku cirkev a zakázali verejné vystúpenia reformovaným kazateľom, patria okrem Trnavy Bratislava, Ráb, Nitra, Eger /Jäger/, Trenčín, Skalica. Absolutná intolerancia voči protestantom existovala v Budíne, Pešti, Ostrihome, Eisenstadte, Széhesfehervári /Stoličnom Belehrade/, Segedíne, kde sa vôbec nemohli usadiť. Pozri ŠPIESZ, A.: *Rekatolizácia na Slovensku v mestách v rokoch 1681-1781*. H i s t o r i c k ý č a s o p i s, 39, 1991, 6. s. 589 - 594.

3 Pôsobili v Trnave od roku 1543. KAZIMÍR, Š.: *Trnava v rokoch 1526 - 1849*. In: ŠIMONČIČ, J. – WATZKA, J. (Zost.): *Dejiny Trnavy*, Bratislava 1988, s. 77.

4 Tamže, s. 77..

5 ŠPIESZ, A.: *Rekatolizácia na Slovensku v mestách v rokoch 1681 - 1781*. H i s t o r i c k ý č a s o p i s, 39, 1991, 6, s. 589.

6 Štátny archív Bratislava pobočka Trnava, Magistrát mesta Trnava (MgT), Matricula civis Tyrnaviensium, 1708 - 1892, inv. č. If/1.

od katolíkov, evanjelici a kalvíni, ktorí sa uchádzali o meštianske právo, platili vyšší poplatok.⁷ Posledný údaj, ktorý zaznamenal novoprijatých mešťanov evanjelického vierovyznania, je z roku 1713, keď do meštianskeho stavu vstúpilo šesť osôb. Táto skutočnosť súvisí s rozhodnutím magistrátu, ktorý roku 1714 navrhol, že nebude prijímať evanjelikov a kalvínov za mešťanov. Po konzultáciách s ostrihomským arcibiskupom sa uznesenie prijalo. V jeho zmysle bola mestská rada ochotná prijať len tých nekatolíkov, ktorých rodičia pochádzali z Trnavy, a pravoslávnych balkánskych obchodníkov (lebo nepatriли k nepriateľom pápeža a nepoburovali k nepokojom).⁸ Po roku 1718 sa protestanti v matrikách už neuvádzajú. Mnohí sa radšej podvolili a prešli na katolícku vieru.⁹ V roku 1723 mestská rada opätovne vydala svoje nariadenie, že nebude udeľovať meštianske práva evanjelikom a kalvínom.

Najväčšiu zásluhu o zachovanie katolíckeho charakteru Trnavy aj v najsilnejšom reformačnom období mali rehole. V meste sídlili už od stredoveku. Boli to hlavne žobravé rády ako františkáni, dominikáni, klarisky, ku ktorým pribudli neskôr jezuiti. Pomerne vierohodné informácie o približnom počte mníchov v priestore mesta sa zachovali z roku 1760. V meste sa zdržiavalo 147 jezuitov, 63 františkánov, 50 klarisiek, 50 uršulníek.¹⁰ Trnavské testamenty sa zmieňujú aj o paulínoch a trinitároch, ale ich počet nie je známy.¹¹ Poslednou rehoľou, ktorá sa usadila na pôde Trnavy, boli trinitári, t.j. rehoľa Najsvätejšej Trojice.

Jednotlivé rehole v meste neboli izolované od svetských záležitostí. Okrem ich základného poslania, ako vychovávať mládež, starať sa o chudobných, chorých, či inak trpiacich, združovali obyvateľov Trnavy v spoločenstvách (bratstvách, kongregáciách). Tieto kongregácie boli zasvätené úcte svojim patrónom. V rozpätí rokov 1700 – 1750 sa

7 KAZIMÍR, Š., c. d., s. 87.

8 ŠPIESZ, A.: *Rekatolizácia na Slovensku...*, s. 610.

9 Jedine v kompetencii cisára vo Viedni bolo, že na základe jeho odporúčania mohlo mesto evanjelika prijať do svojho zväzku. VRABCOVÁ, E.: *Štatúty mesta Trnavy ako historický prameň*. In: Trnava – okres a mesto, Bratislava 1980, s. 198.

10 KAZIMÍR, Š., c. d., s. 91.

11 Zato posledná písomná zmienka o dominikánoch spadá do polovice 17. storočia. *Katolícke Slovensko 833 - 1933*. Trnava 1933, s. 183.

v trnavských testamentoch spomína 15 kongregácií,¹² ktorým mešťania odovzdávali prevažne peňažné dary. Zároveň sa v nich sami mešťania angažovali a boli ich členmi. Neskladali sľuby, a ani nemuseli viesť skromný život podľa regule.¹³ V rámci spoločenstva ich spájali hlavne hlboký nábožný život, čo obnášalo modlenie, časté prijímanie sviatostí a vyvíjanie aktivity v charite. Všetci členovia kongregácie sa spoločne zúčastňovali na cirkevných i rodinných slávnostiach. Mešťania sa združovali v kongregáciách nielen podľa cechov, ale aj stavovsky, prípadne podľa veku.¹⁴

Sumy, ktoré reholiam Trnavčania odkázali v testamentoch, nie sú malé. Zväčša ich odkazovali z peňazí, ktoré pozostalí získali z odpredaja domu, alebo iného nehnuteľného, prípadne i hnutel'ného majetku. Juraj Oberlaber žiadal, aby manželka predala „*dom a wsetek statek*“, a aby „*odtud dala neczo wedle možnosti swej do Kongregatie Nemeckzej, která gest u panu patru Iesovitu*“.¹⁵ 28 zlatých „*z predaga šiat nebohého sina Petrika Michala*“ sa rozhodla darovať Magdaléna Helová do Uhorskej kongregácie sv. Kríža „*za dusu mu i sinowu*“.¹⁶ Do Nemeckej kongregácii sa rozhodla prispieť aj vdova po záhradníkovi Mária Barbora Reissová, ktorá darovala 50 zlatých pod podmienkou, „*aby pater Praesesaby*“ odslúžil 25 omší za jej dušu a 25 omší sa dušu jej nebohého manžela.¹⁷

Vinohrady, a najmä víno bolo tiež jedným z odkazov, čo nebolo neobvyklé v tejto vinárskej oblasti. Stalo sa tiež darovaným predmetom Maximiliána Ottického, šľachtického pôvodu, ktorý Nemeckej

12 Trnavské kongregácie zmienené v testamentoch z fondu MgT, Testamenty, 1700 - 1750: jezuitské – Uhorská kongregácia svätého Krista, *Kongregacia Nostrae reginae Angelorum* / Kongregácia našej Kráľovnej anjelov, Veľká kongregácia /Kongregácia Nanebovzatia Panny Márie, Nemecká kongregácia, Kongregácia Panny Márie/ Kongregácia Preblahoslavenej Panny Márie, Kongregácia Navštívenia Panny Márie, Kongregácia Panny Márie Škapuliarskej; františkánske – Kongregácia sv. Otca Františka, Kongregácia sv. Kríža, Kongregácia Najsvätejšieho Tela Božieho, Kongregácia sv. Františka Serafínskeho; paulínske – Kongregácia sv. Ruženca, Kongregácia sv. Jozefa;

trinitárske – Kongregácia Umierajúceho Krista Pána, Kongregácia sv. Trojice.

13 KRAPKA, E. – MIKULA, V. (Zost.): *Dejiny spoločnosti Ježišovej na Slovensku 1561 - 1788*. Trnava 1994, s. 203.

14 Tamtiež, s. 200.

15 MgT, Testamenty, Testament Juraja Oberlabera, 4. 2. 1710, inv. č. 315.

16 MgT, Testamenty, Testament Magdalény Helovej, 25. 4. 1730, inv. č. 417.

17 MgT, Testamenty, Testament Márie Barbory Reissovej, 11. 12. 1727, inv. č. 399.

kongregácii daroval 10 okovov vína, ale s tým, že ho predajú. Ďalej nakázal, aby za získané peniaze, „*czo potrzebne bude, daly spravit*“.¹⁸

Viera mešťanov v záslužnú prácu kongregácií bola taká silná, že i tí najbiednejší na ne pamätali. Odkazovali im síce menšie sumy, ale aj z toho mála, čo mali, išlo o veľké čiastky. Zvyčajne peniaze rozdelili medzi viaceré kongregácie, ako to urobila Judita Bucsányiová. Do Kongregácie Navštívenia Panny Márie dala 5 zlatých, „*nepochibuicze, że pany Bratrowe tegto Kongregatie na dusu geho (sina Zacharias Adama) nezapomenu*“. Ďalších päť zlatých dala do Kongregácie Najsvätejšieho Tela Božieho „*na potrebu, lebo w neg bol manžel*“, posledných (5 zlatých) do Kongregácie svätého Kríža.¹⁹ Podobne i majetní mešťania si kládli za povinnosť poskytnúť dary viacerým kongregáciám. Prestíž spoločnstiev v závetoch i v kultúrnom živote sa mohla hodnotiť len od počtu jej členov alebo sympatizantov. Jedna z nich Františka Nová prosila v testamente svojho manžela Fusar Janosa, aby „*zložil 100 zlatých do kongregacii za polehcseny dusy*“. Pre poriadok ich vymenovala a určila rovnakú výšku sumy, t. j. 25 zlatých.²⁰

Cenné sú predovšetkým tie odkazy, ktoré nepriamo poskytli informáciu o meste, ako napríklad závet Zuzany Jaczikovej. Ide o zriadenie novej kongregácie. „*Slisala sem, ze u zdeisich panow patrow paulinuw nowa Congregatia se wistawit a uridit ma, protos na tuze buducznu congregatiu poruczam 100 zlatych*“.²¹ Na príklade tohto testamentu vidíme, ako sa takáto udalosť rýchlo dokázala včleniť do každodenného života Trnavčanov. Tento akt je prejavom veľkého záujmu o založenie nového spoločenstva a jeho aktivizujúcej sa účasti na trnavskej pôde.

Bezprostredne s vierou súviselo aj uctievanie gotického obrazu Panny Márie vo farskom kostole sv. Mikuláša.²² Prvý testament, ktorý spomína

18 MgT, Testamenty, Testament Maximiliána Otticzkého, 24. 6. 1728, inv. č. 404.

19 MgT, Testamenty, Testament Judity Bucsányiovej, 19. 5. 1729, inv. č. 409.

20 MgT, Testamenty, Testament Františky Novej, 16. 4. 1731, inv. č. 423.

21 MgT, Testamenty, Testament Zuzany Jaczikovej, 6. 9. 1742, inv. č. 507.

22 Obraz Panny Márie, maľovaný na dreve, sa podobá obrazu v Ríme (in via Lata in Corso), o ktorom sa tvrdí, že ho maľoval sv. Lukáš Evanjelista. Jej úcta sa spájala s mimoriadnym úkazom, ktorý sa zapísal do histórie po prvýkrát roku 1708, keď v Trnave ľudia trpeli na mor. Podľa výpovedí svedkov sa slzenie Panny Márie nedalo inak vysvetliť, len uznať za pravdu. Opakovalo sa to viackrát. Úcta k zázračnému obrazu podnietila mešťanov k stavbe mariánskej kaplnky, v ktorej sa môžeme dodnes kochať nad mimoriadnou zbožnou odovzdanosťou rodených

oltár Zázračnej Panny Márie, patrili Kataríne Feketeovej z roku 1716. Ako dar nechala „*sprawit gedem ornat pekny zeleny damaskowy a z druheg strany czerny atlasowy*“. ²³ Podobne „*pred oltar zdeyseg zazracneg Panny Mariy*“ dal vyhotoviť lampu Jozef Dürnbach, na ktorú poručil 150 zlatých. ²⁴

Jednou z požiadaviek mešťana Jakuba Maximiliána Hoffmana bolo, aby sa jeho telo pochovalo „*do chramu Boziho Swatemu Mikulasowy zalozenemu pred zazraczny obraz Preblahoslaweneg Panny Mariy*“. ²⁵ O trochu skromnejšie požiadavky mali mešťania Jozef Szentgothardy ²⁶ a vdova Klára Kelnerová, ²⁷ ktorí žiadali, aby sa pred zázračnou Pannou Máriou konali omše za ich a duše blízkych. Konkrétne Jozef Szentgothardy zanechal 60 zlatých na omše na duše jeho rodičov, „*ponewacz rodicsowe my snad malo, anebo nist dobreho zas me dusi neurobily*“. ²⁸

Nesporne s duchovným životom súvisela aj istá predstava o smrti a osude mŕtvych. Práve toto ich chápanie a strach z posmrtného života nahrávalo cirkevným inštitúciám, z čoho oni profitovali. Ľudia verili, že si darmi môžu zachovať nesmrteľnosť duše a zmierniť svoje „nadpozemské súženie“. ²⁹ Mnohé odkazy sa práve preto dotýkali cirkevných inštitúcií a spoločenských.

K zbožným odkazom, na ktoré žiadny kresťan nikdy nezabudol, boli dary venované kostolu, v ktorom alebo na príľahlom cintoríne bude pochovaný. Ide predovšetkým o peňažné dary, ktoré zostali z pohrebných útrat, alebo boli z peňazí venovaných na zádušné omše. Kult trpiacich duší sa pevne udomácnil už v stredovekej liturgii. Stal sa súčasťou ceremónie pohrebu a opakoval sa počas svätých omší v priebehu nasledujúcich rokov. ³⁰ To však už záviselo od výšky daru.

Trnavčanov. Inak tomu nebolo ani v 18. storočí. PÖSTÉNYI, J.: *Z minulosti Trnavy do prevratu (1918)*. In.: *Trnava (1238-1938)*. Trnava 1938, s. 82 - 83.

23 MgT, Testamenty, Testament Kataríny Feketeovej, 11. 1. 1716, inv. č. 340.

24 MgT, Testamenty, Testament Jozefa Dürnbacha, 31. 12. 1743, inv. č. 511.

25 MgT, Testamenty, Testament Jakuba Maximiliána Hoffmana, 24. 7. 1747, inv. č. 543.

26 MgT, Testamenty, Testament Jozefa Szentgothardyho, 15. 12. 1749, inv. č. 565.

27 MgT, Testamenty, Testament Kláry Kelnerovej, 13. 8. 1746, inv. č. 531.

28 MgT, Testamenty, Testament Jozefa Szentgothardyho, 15. 12. 1749, inv. č. 565.

29 ARIÉS, PH.: *Dějiny smrti I*. Praha 2000, s. 235.

30 DINZELBACHER, P.: *Die Letzten Dinge: Himmel, Hölle, Fegfeuer im Mittelalter*. Wien 1999, s. 36.

Nie sú výnimkou ani dary určené pre viac ako jeden kostol. Ide o menšie čiastky od 5 do 100 zlatých podľa majetnosti. Mešťania od duchovných očakávali, „*aby nás rod v pameti maly pry svogich modlitbach*“, ³¹ a aby sa modlili za ich duše a duše ich blízkych. Dary alebo almužny sa odkazovali konkrétnym reholiam, ktoré pôsobili pri určitých chrámoch alebo kláštoroch. Najčastejšie to boli domáce rehole, a to františkáni, trinitári a jezuiti.

Mimotrnavské lokality reholí sa taktiež pomerne často spomínali v testamentoch. Išlo predovšetkým o rehole, pôsobiace v blízkom okolí Trnavy. Ojedinele sa vyskytovali zmienky o vzdialenejších sídlach reholí. Výber rehole bol viac-menej náhodný, ale stretávame sa aj s prípadmi, kedy testátora viazal k nej nejaký vzťah.

V ráde mohol pôsobiť aj člen jeho rodiny, čo nebolo neobvyklé. Z blízkych lokalít sa často spomínal kostol vo Veľkých Brestovanoch, ktorému poručila Katarína Feketeová 10 zlatých, nech „*sprawit dajú, co tam najpotrebnejsie*“. ³² Pomerne často sa odkazovali almužny františkánom z Kláštora sv. Kataríny. ³³ Tak urobila aj vdova po mäsiarovi Katarína Petrikovičová. ³⁴ V testamentoch nájdeme najčastejšie odkazy pre františkánov v Malackách, ³⁵ pre kostol paulínov v Šaštíne, ³⁶ na omše v Mariazeli, ³⁷ karmelitánom do Skalice. ³⁸

Zaujímavý odkaz „*panu paterom Piaristom Priwidskim*“ bol od krčmárky JUDITY Burišovej, ktorá im v závete odkázala 100 zlatých s tým, že odslúžia 200 omší za „*dusu mu, prwnejsieho manzela, za Tatyka meho Janosa a pany matku Dorotheu, sestru Catherinu*“. K tomu im pridala jeden sud vína (7 okovov) „*z wlasneho winohrada Borowskeho*“. Ďalej zanechala 50 zlatých pre „*panow patrow Piaristom Nitranskim a panow paterow Piaristom Swato Iurskim*“ na 100 svätých

31 MgT, Testamenty, Testament Kataríny Kučerovej, nedat., inv. č. 275.

32 MgT, Testamenty, Testament Kataríny Feketeovej, 11. 1. 1716, inv. č. 340.

33 Kláštor a kostol, zasvätený sv. Kataríne, sa nachádza v katastri obce Dechtice neďaleko Trnavy, ktorú nechal postaviť gróf Krištof Erdödy roku 1618. Celá lokalita sa ľudovo nazýva Katarínka.

34 MgT, Testamenty, Testament Kataríny Petrikovičovej, 21. 1. 1726, inv. č. 395.

35 MgT, Testamenty, Testament Matiaša Chrenku, 16. 1. 1736, inv. č. 454.

36 MgT, Testamenty, Testament Zuzany Jaczikovej, 6. 9. 1742, inv. č. 507.

37 MgT, Testamenty, Testament Anny Hrabínovej, 29. 12. 1745, inv. č. 526.

38 MgT, Testamenty, Testament Jakuba Maximiliána Hoffmana, 24. 7. 1747, inv. č. 543.

omší čo „*najskorej wiconczuit*“, ktoré mali tiež odslúžiť ako zádušné omše.³⁹

Z hnutelných vecí sa porúčali predovšetkým peniaze na zakúpenie sviec, prípadne iných predmetov na oltáre alebo do výbavy mníchov. „*Pul funta swic bilich woskowich, aby pry pohrebe horely*“ poručila Barbora Drabičová na oltár Zázračnej Panny Márie, a taktiež na oltár sv. Jána Nepomuckého v kostole u františkánov.⁴⁰ Šľachtičná Františka Nová odkázala 100 zlatých na olej jezuitom, a aby *stribernu pred oltar Swateho Kryza ustanowili lampu, a aby po iste dny visela*.⁴¹ Štyri plachty z oltára sv. Anny mala v truhle u františkánov Anna Mihalovičová alias Gajdarka. V testamente sa o nich takto zmienila, že *te porucit zadnemu nemuzem, ale zanechawam kam nalezagu*.⁴²

Ako už bolo spomenuté, predtucha blížiacej sa smrti vyvolávala v ľuďoch strach. Každý sa bál najmä pekelného trestu za pozemské skutky. Vďaka tomu si uvedomovali, že sú odkázaní na milosrdenstvo Božie. Ľudia sa neodvažovali priamo komunikovať s Bohom, preto tak konali prostredníctvom Cirkvi a reholí. Svoj trest si mohli do určitej miery zmierniť aj poslednými skutkami na zemi.⁴³

Okrem spovede, vyrovnania dlhov a spravenia poriadku v gazdovstve a rodine, časť testamentu sa venovala odkazom pre miestnych žobrákov, chudobné vdovy, špitály, lazarety. Zbožnými odkazmi a almužnami mohol mešťan získať v očiach Boha ďalšie a ďalšie zásluhy. Tých, ktorým odkázal posledné peňažné alebo vecné dary, osobne nepoznal. Preto ich pomenúval neurčito. O vyplnenie závetu sa postaral magistrát alebo delegovaní príbuzní, či priatelia. Napríklad zbožná krčmárka Judita Budišová si želala ležať *wedle prwneicsího manzela meho*, a keď ju budú pochovávať, aby dcéra rozdala žobrákom 30 zlatých, každému po groši, a tak isto aj na 30. deň po pohrebe. Ďalej nariadila dcére, aby vždy na 30. deň po výročí pohrebu dala žobrákom obed, a tak isto každý mesiac.⁴⁴

39 MgT, Testamenty, Testament Judity Burišovej, 2. 9. 1721, inv. č. 369.

40 MgT, Testamenty, Testament Barbory Drabičovej, 20. 1. 1730, inv. č. 414.

41 MgT, Testamenty, Testament Františky Novej, 16. 4. 1731, inv. č. 423.

42 MgT, Testamenty, Testament Anny Mihalovičovej-Gajdarky, 20. 1. 1730, inv. č. 415.

43 OHLER, N.: *Umíraní a smrt ve středověku*. Jihlava 2001, s. 69.

44 MgT, Testamenty, Testament Judity Burišovej, 2. 9. 1721, inv. č. 369.

Malé peňažné dary (*almuzna*) boli cenným prínosom pre sociálne inštitúcie, ako pre trnavský špitál (*lazaret*) a chudobinec (*xenodochia*).⁴⁵ Mešťania si niekedy podľa sympatie presne určili, komu odkážu dar, „by sa za dusu modlili.“ Tak poručil aj Juraj Hlúbik 6 zlatých jednému pustovníkovi „pri Lazarne.“⁴⁶ „Zebrakom do Lazarne“ zanechal aj Pavol Hrachar 8 zlatých, aby „sa za mogu dusu modlili.“⁴⁷ Víno (2 okovy) žobrákom v špitáli odkázala Helena Ozoróczyová, podobne im odkázala Katarína Szyládyiová jednu ošípanú „na misto obeda“.⁴⁸ Žobranie sa stalo jedným zo spôsobov, ako si chudobní mohli zabezpečiť základné životné potreby. Kostoly boli jedným z miest, kde žobráci mohli prísť k peniazom. Senátor Ján Blaho poručil tým žobrákom, „ktery budu prytomny pry swateg msy, kazdemu po gednom grosz, aby se dalo“.⁴⁹ Žobráci sa zúčastňovali aj na poslednej rozlúčke so zosnulým priamo v jeho dome, kde očakávali od príbuzných odmenu za orodovanie jeho duše. Aj Eva Hulmanová sa o nich zmienila vo svojom testamente. Poručila 5 zlatých „zebraczkom, ked me telo w dome lezat bude, ked zebraczkowe prindu a budu se modlit“.⁵⁰ Počet obdarených žobrákov nebýval v testamentoch presne uvedený. Najímali sa k poslednej ceste náhodne. Ich prítomnosť pri umierajúcom a na pohrebe bola jednoznačná.⁵¹

Často odkazovým predmetom žobrákom boli aj testátorove obnosené šaty. To malo veľký význam aj pre testátora. Preňho bolo dôležité, ako pozostalí naložia s jeho šatami.⁵² Verili, že na onom svete je nahý a úbohý mŕtvy obliekaný do šiat, ktorých sa on, či jeho dedičia vzdali

45 Testamenty neboli len jediným zdrojom ich príjmu. Spadali do kompetencie magistrátu mesta, ktorý im zabezpečoval obživu. Okrem peňažných darov – almužien, starali sa o nehnuteľný majetok (oráčiny, lúky, vinice, záhrady), ktorý tiež nadobudli z odkazov bohatých mešťanov. Drobné peňažné príspevky získavali žobraním svojimi obyvateľmi, či chovancami, alebo vyberaním do tzv. pušiek, t.j. pokladničiek umiestnených na stálych miestach alebo nosených z domu do domu. Pozri ŠPIESZ, A.: *Slobodné kráľovské mestá na Slovensku v rokoch 1680 - 1780*. Košice 1983, s. 214.

46 MgT, Testamenty, Testament Juraja Hlúbika, 13. 5. 1750, inv. č. 567.

47 MgT, Testamenty, Testament Pavla Hrachara, 4. 1. 1749, inv. č. 558.

48 MgT, Testamenty, Testament Kataríny Szyladyiovej, 7. 10. 1729, inv. č. 410.

49 MgT, Testamenty, Testament Jána Blahu, 1748, inv. č. 553.

50 MgT, Testamenty, Testament Evy Hulmanovej, 17. 6. 1738, inv. č. 475.

51 ARIÉS, PH., c. d., s. 209.

52 SCHMITT, J.-C.: *Revenanti*. Praha 2002, s. 192.

v prospech chudobných.⁵³ Preto testátori v závete odkazovali šatstvo, i s popisom svojim chudobným príbuzným alebo žobrákom. Tak prišla k jednej sukni a k dvom košeliám aj „*Gombarka, ktera we spitaly*“.⁵⁴

V testamentoch sa nezabúdalo ani na chudobné vdovy a ženy. Práve meštianky im venovali najviac odkazov. Napríklad Eva Sveteneyová poručila peniaze „*chudobním wdowam, ktere zebrať se stidya*“.⁵⁵

O duchovnom živote ľudí z časti vypovedá aj samotné pochovávanie. Možno hovoriť skôr o tradícií, či spoločenských zvyklostiach.

V prvej polovici 18. storočia sa využívali dve formy pochovávaní, a to do krypty a na cintoríne. Na základe poznania totožnosti mešťanov nemožno presne určiť, akú mali tradíciu pochovávať majetní alebo nemajetní nemšťania, či šľachtického alebo nešľachtického pôvodu.

Najviac mešťanov v testamentoch sa žiadalo pochovať do krypty farského Kostola sv. Mikuláša. Využívali sa aj krypty pri Kostole sv. Michala, františkánskom Kostole sv. Jakuba a u Trinitárov (dnešný jezuitský kostol).

Cintorín sa pokladá dodnes za charakteristický znak dejín spoločnosti a tradičnej európskej mentalít v blízkosti priestoru živých a priestoru mŕtvych od roku 1000 až do 18. storočia.⁵⁶ V Trnave ich bolo niekoľko. Najstarší z nich, v priestore okolo farského Kostola sv. Mikuláša, slúžil do roku 1747. O tom svedčí aj posledná zmienka krajčira Karola Šustera z 30. septembra 1747. Strach z epidémie, a rovnako demografické dôvody dali podnet k zrušeniu tohto cintorína.⁵⁷ Namiesto neho sa otvoril cintorín pri lazarete vedľa Kalvárie, ktorú postavili v roku 1730. Okrem mestských cintorínov sa pomenej využíval priestor na pochovávanie aj za hradbami (*intra muros*). Mešťania Ján Hozmaj a Anton Urbankovič žiadali, aby ich telo pochovali „*do czintera*“⁵⁸ za *hornu Branu Mesta*“⁵⁹ a Hozmaj k tomu dodal – „*pocztiwe*“.⁶⁰

---

53 Tamtiež, s. 195.

54 MgT, Testamenty, Testament Evy Sveteneyovej, 8. 7. 1743, inv. č. 509.

55 MgT, Testamenty, Testament Evy Sveteneyovej, 8. 7. 1743, inv. č. 509.

56 SCHMITT, J.-C., c. d., s. 176.

57 KAZIMÍR, Š., c. d., s. 91.

58 „Starý“ cintorín bol zriadený roku 1747 za potokom medzi Trstínskou cestou a ulicou Pri Kalvárii. (H.R.): *Trnavské cintoríny dnes a v minulosti II*. Novinky z radnice, 10, 2004, 15, s. 12.

59 MgT, Testamenty, Testament Antona Urbankoviča, 26. 11. 1748, inv. č. 557.

60 MgT, Testamenty, Testament Jána Hozmaja, 26. 3. 1748, inv. č. 551.

Posledná vôľa človeka bola posvätná. Okrem materiálnych vecí sa predovšetkým mešťan snažil o vysporiadanie svojej osobnej duchovnej stránky. K tomu patrili aj isté predstavy o svojom pochovaní.

Veľkoleposť pohrebného rítu závisela od výšky peňazí, aj od postavenia mešťana. „Novoveký“ človek kládol veľký dôraz na slávnostný obrad počas pochovávania. Popisoval ho so všetkou vážnosťou a mnohými podrobnosťami. Význam zádušných omší a prítomnosť určitého spoločenstva na jeho poslednej ceste mu mali uľahčiť odchod z pozemského sveta. Do sprievodu sa pozývali najbližší príbuzní, priatelia, kňazi a mnísi, potom chudobní a siroty zo sirotinca, plačky a členovia spríbuznených cechov alebo členov kongregácie, do ktorej patrili. Zvyčajne boli oblečení v smútočných šatách a niesli voskovice. Dĺžka procesie závisela od spoločenského postavenia a štedrosti testamentu zosnulého.⁶¹

Najdôležitejšie pre Trnavčanov bolo, aby telo bolo „*poctiwe pochowano*“⁶² *do zemy, odkud pocsatek wzalo*“⁶³ alebo „*gako na gedneho suseda nalezy wedle obiczegze swateg czirkwy katoliczkej pochowat*“.⁶⁴ Šľachtici a mešťania, vedomí si svojho postavenia, prikladali dôraz na svoj stav. V ich testamentoch nechýba „ostrá“ poznámka „*wedla stavu meho*“,⁶⁵ či „*yak na mug staw swedczy*“.⁶⁶ Viacerí si dopredu vyhradili miesto na cintoríne. S požiadavkou pochovať telo „*na místo mé vlastné*“ zrejme súvisela tradícia pochovávania danej rodiny, alebo išlo o prenajaté miesto, prípadne prítomnosť niekoho blízkeho. Napríklad Juraj Hajmási žiadal, aby „*tyelo me*“ pochovali na „*misto me vlastne pod oknom Kaplnky Blahoslaweney Panny Marie Zazracneg, kdesto y ostatny mogy pritely pochowany gsu*“.⁶⁷

Ján Koffmiller si ponechal na pochovanie 100 zlatých s tým, aby ho pochovali tam, „*gye*“ jeho „*nebodyk Tatyk lezi*“. Súčasne mala byť „*spiwana msa a 10 malich*“, z toho dve pri zázračnom obraze. V druhom bode zanechal po jednom zlatom 15 žobrákom a „*aby try raze 15 zebrákom obed dali a pyet okowi tohto roku wino. Nech vsetkich*

61 ARIÉS, PH., c.d., s. 207.

62 MgT, Testamenty, Testament Jána Vrlíka, 13.11.1737, inv. č. 470.

63 MgT, Testamenty, Testament Judity Thamovej, 29.6.1731, inv. č. 426.

64 Mgt, Testamenty, Testament Michala Námesníka, 9.12.1733, inv. č. 437.

65 MgT, Testamenty, Testament Anny Révayovej, 18.4.1731, inv. č. 424.

66 MgT, Testamenty, Testament Terezie Pigethyovej, 4.6.1747, inv. č. 540.

67 MgT, Testamenty, Testament Juraja Hajmásiho, 27.4.1735, inv. č. 450.

*kostolow zwonnya a na mu pohreb prosim nech Slawni Magistrat sa ponyzi, kterim sto panom nech daiu bile poweternicze“.*⁶⁸

V prípade mešťana Jána Koffmillera sa na pohreb pozvala aj mestská rada, čo nebolo tak bežné. Z testamentu sa nedá presne určiť, aký post v meste zastával.⁶⁹ Na „panow uradnich mogich negmilegsich collegow, ktery na pohrebe mem pritomny budu y panow notariusow“ myslí aj senátor Maximilián Ottický. Vo svojom závete poručil každému z nich „poweterniczu“. Okrem toho požiadal manželku, aby pohreb „czo z nejmensy utratu odbavila“. Pritom chcel, aby na truhlu dala „sest papirowych czimarow,⁷⁰ geden na oltar, kdy se Requiem bude sluzit, take papirowy a geden taffatowy na Mesky Dum na pamatku z czernim ramem glanczowanim dala sprawit.“⁷¹

Bežnejšie sa k pohrebu prizývali cirkevné osobnosti a cechy. Napríklad manželka zlatníka Juraja Hlúbika žiadala, aby sa 15 párov františkánov zúčastnilo na 8 omšiach, a telo k hrobu odprevadili.⁷²

Veľké výdavky s pohrebom a všetkými zádušnými omšami si urobila Eva Sveteneyová. K pohrebu pozvala pátrov františkánov a trinitárov, „ktery na ten czas pritomny muzu bityi, nech sa tez dwa czechy, yako zto krajczirsky a blanarsky w kostole. Nariaďuje, aby pri všetkých oltároch boli omše“ a jedna spievaná pri „hrubem oltáre.“ To isté sa má opakovať aj na 30. deň po pohrebe. V štvrtom bode ukladá trinitárom 700 zlatých „stakowuto obligatiu, aby takowe penize do dobreho a gisteho mista na interest wydaly, ktery s to interest rozcyte wynese 42 zlatych. A to weczyte podluzny budu 42 swate mse odslyzyc a odbawyc“ za dušu manžela a rodičov 32-krát, za magistrát dvakrát, raz za živých, raz za mŕtvych a za testamentátorov.⁷³ Počet zádušných omší závisel od majetnosti mešťana, alebo od toho, koľko zostalo z pohrebu. Zvyčajne si testátor stanovil, koľko by si prial malých, veľkých omší, spievaných či čítaných. Vo viacerých závetoch remeselníkov odznela požiadavka, aby

68 MgT, Testamenty, Testament Jána Koffmillera, 14.12.1723, inv. č. 385. Pod *poveternicou* sa rozumie fakľa (lampa, svietidlo, fakla). Pozri *Historický slovník slovenského jazyka* (ďalej HSSJ). IV.časť, Bratislava 1995, s. 217.

69 MgT, Testamenty, Testament Jána Koffmillera, 14.12.1723, inv. č. 385.

70 *Czimar* (czimer, cimer) bol šľachtický, svetský alebo iný znak, erb. HSSJ. I. časť, Bratislava 1991, s. 186.

71 MgT, Testamenty, Testament Maximiliána Ottického, 24. 6. 1728, inv. č. 404.

72 MgT, Testamenty, Testament Márie Anny Vulfinovej, 3. 10. 1741, inv. č. 498.

73 Mgt, Testamenty, Testament Evy Sveteneyovej, 8. 6. 1736, inv. č. 458.

omšu odslúžili pri tzv. cechovom oltári, ktorý podrobne popisali, bližšie charakterizovali.

Mešťania si v závetoch určovali aj čas pochovania a čas slúženia omší počas pohrebu. Napríklad Anna Révayová žiadala, aby sa omše odslúžili „o desateg hodine“.⁷⁴ Mária Zemanovičová ponúkla dve možnosti „po poledny, o dvoch lebo o stiroch hodinach“.⁷⁵

V testamentoch sú aj také požiadavky, v ktorých si mešťania nepriali, aby sa ich telu prikladala väčšia úcta. Túžba po jednoduchosti pohrebu sa čoraz častejšie objavovala v 40. rokoch 18. storočia. V nejednom prípade sa žiadalo, aby dali „telo pak mizerne do zeme, odkud poczatek swug wzalo“.⁷⁶ Dokonca Juraj Slávik dodal „na pokrm czerwikom“.⁷⁷ Strata záujmu o pohrebný rítus súvisí s tým, že ľudia nechcú viac venovať pozornosť svojej telesnej stránke. Zostavovatelia sa vzdávali aj rozhodnutia výberu miesta pochovania, v tomto ohľade vyslovili plnú dôveru svojim vykonávateľom.⁷⁸

V ďalšom prípade sa stretávame s človekom, ktorý sa sklamal vo svojich najbližších, advokátom Štefanom Munkáčim. Prial si byť pochovaný „v neskorších večerných hodinách, s čo najmenšími výlohami a bez akýchkoľvek svetských obradov a slávy“.⁷⁹

Odkazy, týkajúce sa pochovávaní, poukazujú aj na tradíciu odievania smútiaciach. Oblečenie nikdy neslúžilo len k ochrane tela. Malo hlbší význam. Reprezentovalo istú kultúru, príslušnosť k určitému spoločenskému stavu.⁸⁰ Typ, farba odevu boli istým vyjadrením človeka, akým spôsobom pristupoval k vytýčenej udalosti, prípadne úlohe. V tomto prípade ide o významnú udalosť, rozlúčku so zosnulým. V našich zemepisných šírkach na Slovensku sa čierna farba považuje za farbu smútku. Vyjadruje bolesť a smútok nad rozlúčením s blízkou osobou. Podobne i v novoveku Helena Oroczyová poručila peniaze zo statku synovi a bratrancom na „czerne saty, nech za mnu smutek nosa

74 MgT, Testamenty, Testament Anny Révayovej, 18. 4. 1731, inv. č. 424.

75 MgT, Testamenty, Testament Márie Zemanovičovej, 2. 5. 1728, inv. č. 403.

76 MgT, Testamenty, Testament Juraja Hlúbika, 13. 5. 1750, inv. č. 567.

77 MgT, Testamenty, Testament Juraja Slávika, 7. 4. 1744, inv. č. 514.

78 ARIÉS, PH.: *Dějiny smrti II*. Praha 2000, s. 41 - 43.

79 MgT, Testamenty, Testament Štefana Munkátsiho, 16. 2. 1723, inv. č. 382. Podľa prekladu v štúdií: HOLOŠOVÁ, A.: *Testament Štefana Munkátsyho*. In.: *Trnava – okres a mesto*. Bratislava 1980, s. 363.

80 SCHMITT, J.-C.: *Revenanti*. Praha 2002, s. 192.

*a wsczky m towarisom nech sa kupa siraky a kazdy po dwa rify czarneho fazela,*⁸¹ *kterezto pri pohrebe mem pritomni budu*“.⁸² V dodatku testamentu (ultimo) Judita Thamová nechala pochovanie svojho tela na „*czloweczenstwy pana meho manžela*“, ale si želala, aby všetkým dcéram a „*bratraniczzy mogeg*“ dal „*saty smutkowe nalezite, gak sa to swedty dal sprawit*“.⁸³

Ak si testátor želal, aby mu do hrobu uložili isté predmety, znamená to, že mal k nim osobnejší vzťah. Boli to predmety, ktorých skutočná hodnota nebola vysoká, ale pre človeka mala veľkú cenu. Napríklad Alžbeta Wolfová žiadala, aby jej do truhly dali „*gednu plachtu werchu a fertusku*“.⁸⁴ Podobne si do truhly vyhradila „*mazolanowu zelenu suknyu*“ aj Anna Mihalovičová alias Gajdarka.⁸⁵ Stručný popis vecí, v ktorých si žiadala byť pochovaná vdova Katarína Kraličová, obsahuje „*saty, plachtu tenku k smrty, krem konopneg wisiwaneg, czepez, fertuska, satka*“.⁸⁶

V poslednej vôli Pavla Arvaja stálo, že si želal byť pochovaný „*pri wsczkeg pomby*“. Okrem toho, nech na truhlu dá čierne plátno a do truhly „*mu knisku modliczi, me patriczky gak su, rucznik, kteri w Cziferi gest ag rukawiczky, nech se mnu pochowagu pas, pak nech prida y siraky*“.⁸⁷

V testamentoch najdôležitejšiu obsahovú zložku tvorili odkazy majetkov. Ale pre historické bádanie až duchovný odkaz v testamentoch podáva ich ucelenú formu. Tu vidieť, akú významnú úlohu zohrala cirkev aj v živote novovekého človeka. Mnohí uprednostňovali vo svojich testamentoch cirkevné a charitatívne inštitúcie pred vlastnými rodinami. V testamentoch im často venovali prvé body odkazov. Vyvážením odkazov za hnutelné a nehnuteľné predmety boli práve mnohé modlitby a omše. To vyplývalo jednoznačne z túžby po spásе. Aj tu sa prejavila silná konkurencia bohatých mešťanov, najmä pokiaľ išlo o pohrebný rituál.

---

81 *Fazel* je druh látky, vlákna. *Nemecko-slovenský slovník*. Bratislava 1986, s. 224.

82 MgT, Testamenty, Testament Heleny Ozoróczyovej, 21. 11. 1735, inv. č. 453.

83 MgT, Testamenty, Testament Judity Thamovej, 29. 6. 1731, inv. č. 426.

84 MgT, Testamenty, Testament Alžbety Wolfovej, 7. 3. 1736, inv. č. 456.

85 MgT, Testamenty, Testament Anny Mihalovičovej – Gajdarky, 20. 1. 1730, inv. č. 415.

86 MgT, Testamenty, Testament Kataríny Kraličovej, 16. 2. 1734, inv. č. 439.

87 MgT, Testamenty, Testament Pavla Arvaja, 16. 8. 1746, inv. č. 532.

Duchovný život človeka neporovnateľne súvisí s hmotnou kultúrou. Má pre neho veľký význam. Na základe duchovných hodnôt si vytyčuje svoje priority života, čo sa odráža v testamentoch. Táto stránka testamentov rekonštruuje kultúrnospoločenskú vyspelosť mešťana, čo pri skúmaní hmotnej kultúry človeka môže uniknúť. Preto je dôležité sa zaoberať oboma stránkami života človeka, jedine ich spätosťou sa približujeme k poznaniu histórie každodennosti.

Autor:
Mgr. Ivana TOMOVÁ
Ul. Energetikov 50/11
Prievidza

Posudzovateľ:
PhDr. Michal DUCHOŇ
Katedra histórie FF UCM
Trnava